

Софія НАЗАРЕНКО

заступник директора з виховної роботи,
вчитель корекційно-розвиткових занять
Комунального закладу
«Богодухівська спеціальна школа»
Харківської обласної ради

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто особливості розвитку комунікативних навичок дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Підкреслено, що існує тісний взаємозв'язок між розвитком мовлення дитини та ситуаціями соціальної взаємодії. Виокремлено провідну роль вчителя-вихователя спеціального закладу освіти у процесі створення комунікативних ситуацій, що сприяють розвитку мовлення дітей. Наведено зразки комунікативних ситуацій, що можуть бути використані у освітньо-корекційному процесі.

Ключові слова: комунікативні навички, заклад спеціальної освіти, діти з порушеннями інтелектуального розвитку, комунікативні ситуації, розвиток мовлення.

Sofia Nazarenko. Some aspects of the communication skills development of children with disorders of intellectual development

The article examines the peculiarities of the development of communication skills of children with intellectual disabilities. It is emphasized that there is a close relationship between the development of a child's speech and situations of social interaction. The leading role of the teacher-educator of a special educational institution in the process of creating communicative situations that contribute to the development of children's speech is singled out. Samples of communicative situations that can be used in the educational and correctional process are given.

Key words: communicative skills, special education institution, children with intellectual disabilities, communicative situations, speech development.

Постановка проблеми. Важливим елементом розвитку мовленнєвої компетентності в сучасних освітніх закладах є реалізація комунікативної змістової лінії, що спрямована на розвиток комунікативної компетентності учнів. Основою цієї лінії є вміння адекватно сприймати на слух діалог і монолог, користуватися різними видами читання, вести діалог з додержанням вимог мовленнєвого етикету, створювати усні та письмові монологічні висловлювання.

У дітей з порушеннями інтелектуального розвитку потреба в комунікації повністю збережена, проте недорозвинуті тонкі аспекти способів комунікації. У таких дітей може бути відчутна бідність внутрішніх ресурсів мови, що обмежує участь дитини в бесідах та спілкуванні. Отже, корекція порушених механізмів комунікативної

діяльності у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку є актуальним питанням сучасної корекційної педагогіки.

Актуальність. Питанням навчання і виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку присвячені численні наукові дослідження вітчизняних науковців: В. Бондаря, О. Гаврилова, В. Засенка, А. Колупаєвої, С. Миронової, В. Липи, Т. Сак, В. Синьова, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.

Питання розвитку комунікативних вмінь дітей з порушеннями інтелектуального розвитку розглядали такі вітчизняні вчені як: В. Мудрик, А. Бодальов, В. Лисятков та інші.

Метою статті є окреслити окремі аспекти розвитку комунікативних навичок дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Виклад основного матеріалу. Мовлення, поряд з мисленням та емоційно-мотиваційною сферою, визначає психічний розвиток людини. Незважаючи на величезну кількість досліджень щодо розвитку дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, досі виникає питання: чи є розвиток мислення первинним у розвитку мовлення чи навпаки. Більшість авторів стверджують, що низький рівень розумового розвитку – радше є причиною мовленнєвих недоліків, ніж фактичні порушення мовлення. Практика показує, що мовленнєве функціонування дітей з порушеннями інтелектуального розвитку значною мірою залежить від створюваних соціальних ситуацій. Ситуації, особливо шкідливі з погляду емоційного життя дитини (наприклад, ізоляція, депривація), істотно впливають і на розвиток мовлення [3].

В умовах закладу спеціальної освіти вчителі-вихователі, які мало довіряють інформації, що передається учнями з порушеннями інтелектуального розвитку, вважаючи, що їм не можна довіряти, і які не дуже охоче слухають їхні незграбні розповіді, зазвичай, перестають розуміти потреби своїх вихованців. Діти, відчуваючи, що їх не слухають і не розуміють, можуть припинити будь-яке спілкування з дорослими, поводитися агресивно.

Дитина вчиться говорити не завдяки урокам мови, а завдяки природній необхідності комунікації, що відбувається внаслідок соціальних взаємодій. У міру розвитку (у тому числі мовного) повідомлення дитини повинні ставати все багатшим. Це пов'язано з накопиченням його власних вражень, одержуваних у результаті

спонтанної або спрямованої активності, і насамперед, внаслідок дій, які передують словам. Як відомо, без знання мови не існує комунікації, оскільки вона відбувається в психічній та соціальній сферах.

Саме тут (виключаючи випадки органічного та периферичного ураження мозку) слід шукати причини порушення процесів комунікації, які виявляються під час міжособистісних контактів. Умови життя багатьох дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, злидні або відсутність емоційних зв'язків негативно впливають на їхню готовність до комунікації і часто бувають причиною низької комунікативної компетенції. Неприятливими є також ситуації, коли про дитину піклується багато людей, не зацікавлених створенням зв'язків, або коли зв'язки перериваються через плинність кадрів або переведення дитину з однієї групи до іншої [1].

Соціальний досвід такого роду значно впливає на формування готовності до встановлення контактів з іншими людьми, що може виявлятися як у підвищенні готовності у вигляді спраги спілкування (діти просто «прилипають», притискаються до дорослих, вимагають виявляти по відношенню до них почуття, на що дорослі реагують відстороненістю та неприязню), так і у блокуванні готовності до контактів.

Серйозний виховною помилкою є директивний стиль комунікації з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку, коли вихователь його лише розпитує, домінує, нав'язує рамки контакту, коли не скупиться на зауваження чи настанови щодо поведінки дитини. Це призводить до того, що діти звикають до певної рутини та схематизму, не надто охоче діляться тим, що їм важливо. Спробам встановити партнерські відносини мають передувати численні вправи, щоб дитина проявила своє справжнє «я». У побудованій таким чином ситуації діалогу вона має набагато більше шансів розвитку власної активності та ініціативи у встановлення міжособистісних контактів [4].

Серед дітей з порушеннями інтелектуального розвитку багато хто не розмовляє або спілкується з оточенням дуже примітивним способом за допомогою жестів, міміки та рухів. Перебуваючи у виховній установі, вони, як і інші діти, ведуть суспільне життя. Вихователь повинен розуміти їх прохання, а вони повинні розуміти, чого від них чекає вихователь. Існує безліч форм альтернативної комунікації, які полегшують таким дітям спілкування, наприклад, за допомогою фотографій, картинок, знаків, символів чи жестикуляційно-мімічних

методів. Роль вихователя полягає у пошуку відповідного способу спілкування з такими дітьми. Тим часом дуже часто переоцінюються можливості дитини розуміти мову («вона майже все розуміє», «ми якось розуміємо один одного»), хоча після ретельних досліджень з'ясовується, що словниковий запас майже завжди вказує на значні обмеження можливості спілкування [2].

Якщо ми хочемо подбати про успіхи дитини в мовній комунікації (розуміння понять, мови навколишніх), слід створювати дитині часті ситуації для «діалогу», обміну повідомленнями з ровесниками, також за допомогою невербальної комунікації («мови тіла», гри в пантоміму, з допомогою спеціальних таблиць спілкування і т. д.). Важливо також поєднувати мовні вправи з рухом і ритмом, відчуттям, слуханням та сприйняттям зорових, тактильних та інших подразників. Що стосується дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, серйозним недоглядом вихователя є надання їм лише однієї мовної ролі, тобто невтомного терплячого слухача (адресата мови). Адже відомо, що одного знання (розуміння) мови недостатньо для спілкування дитини з оточенням [4].

Дитина повинна мати не лише мотивацію, а й безліч можливостей для встановлення контактів із іншими. Вихователь має вчити дитину висловлювати свої потреби та почуття у доступній їй формі (за допомогою слів, картинок, умовних жестів, спеціальної комунікаційної таблиці із символами тощо). Необхідно також створити ситуації, що пояснюють існування багатьох ролей і дають можливість опанувати навичку ідентифікації з багатьма ролями.

Відповідним чином сконструйовані ігри та інсценування, що імітують певні місця (будинок, двір, магазин, пошту, поїзд, пляж тощо), можуть благотворно впливати на форму висловлювань дитини, визначити тематичне коло бесіди та стиль висловлювання (опис, діалог, розповідь про події). Дуже важливим також є створення таких ситуацій, у яких діти мали б можливість вести між собою бесіду (вербально або за допомогою жестів або символів). Те, що дитина ні про що не питає, не означає, що вона не цікавиться світом. Важливо створювати якомога більше можливостей ставити запитання та давати відповіді, зберігаючи рівновагу ролей автора та адресата мови [3].

Таким чином, завдяки таким вправам і активній участі дитини у грі збагачується та впорядковується її словниковий запас (активний та

пасивний), відбувається оволодіння навичкою створювати спонтанні висловлювання в контексті.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, провідним завданням вчителя-вихователя закладу спеціальної освіти є навчити вихованців з порушеннями інтелектуального розвитку основним соціально-комунікативним навичкам, які включають привітання, прощання, дякування, гру в парі та групі, прохання про допомогу, висловлювання власних думок та ширший спосіб вирішення конфліктних ситуацій за допомогою вербальної комунікації.

Серед перспектив подальших досліджень вбачаємо розгляд питання створення ситуацій, що сприяють соціалізації дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бастун Н. А. Реабілітація дітей і молоді з помірною, важкою та глибокою інтелектуальною недостатністю: сьогоднішні реалії та перспективи. Київ : Університет «Україна», 2014. 448 с.
2. Белухін Д. Молодець, сідай... («Майстерність педагогічного слова»). *Завуч*. 2012. № 19. С. 5–8.
3. Кот М. З. Теорія і методика роботи в допоміжній школі. Матеріали до курсу лекцій. К., 1998. 86 с.
4. Потамошнева О. Взаємозв'язок навички читання і розвитку навчального спілкування учнів допоміжної школи. *Дефектологія*. 2012. №1. С. 13.
5. Український дефектологічний словник. За ред. В.І. Бондаря. К. Милосердя України, 2001. 211 с.

Кристина НІОРА

магістрантка I року навчання спеціальності 016 Спеціальна освіта (Олігофренопедагогіка)
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
Науковий керівник – **А.В. ЧОБАНЯН**,
канд. психол. наук, доцент

ДОЦІЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Визначаючи серед пріоритетних напрямків роботи з дошкільниками з порушеннями інтелектуального розвитку, розвиток соціальної складової, яка зводиться по суті до соціально-комунікативних навичок. Дійсно, формування соціальних навичок (soft-skills) на сучасному етапі освіти підростаючого покоління на всіх етапах онтогенезу є дуже важливим ефектом. Приділено